

שמעתא עליבא דהלכתא

גליון תס"ט | פרשת תצוה | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות כ'

פניני הלכה

האם צריך הש"צ בתפלת מוסף להיות מבן כ' ומעלה

נאמר **בתורה** (שמות ל' י"ג-ט"ו) "וזה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקודש וכו' תרומה לה'. כל העבר על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה'. העשיר לא ירבה והדל לא ימעט לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם".
ופי **רש"י** שרמזו להם כאן ג' תרומות, אחת תרומת האדנים, כשמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן ונתנו כל אחד ואחד מחצית השקל. והשנית, אף היא ע"י מנין ע"י שמנאם משהוקם המשכן, הוא המנין האמור בתחילת פרי הפקודים, ונתנו כל אחד מחציה"ש, והן לקנות מהן קרבות ציבור של כל שנה ושנה, ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם. והשלישית היא תרומת המשכן, איש איש מה שנדבו ליבו. אולם **הרמב"ן** (שם) כתיב ג' תרומות שרמזו כאן, והיא לקרובות הציבור, אינה ע"י המנין האמור בחומש הפקודים, כמ"ש הרב, כי שם נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד, והשקלים של קרובות לויים חייבים בהם לדברי הכל, ועוד כי השקלים לקרובות אינם מבני כ' ומעלה, אלא משהביא ב' שערות חייב לשקול. אלא ציוה הכתוב שיביאו למלאכת המשכן תרומת חצי השקל לכל העובר על הפקודים מבן כ' שנה ומעלה. ורמז העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחציה"ש לכפר על נפשותיכם שכל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצוות יביא מחצית השקל אחר לקרובות. ומבואר דנה"אם מחצית השקל הניתנת לצורך קניית הקרובות חיובה מגיל כ' או מגיל י"ג.
ויעויין **בחו"ק** ריש פרשת כי תשא שכתב - מבן כ' שנה ומעלה, אבל פחותים מכי אינם נענשים בידי שמים ואינן צריכים להביא כפרה. וסוכו כולם עולה לריבוא ככר כסף. כיצד, רוב בני אדם אינם חיים אלא ע' שנה, צא מהם כ' לפטור, כדכתיב מבן כ' שנה ומעלה, ישארו לך כ' שנה שכל אחד ואחד מישראל נותן בהם מנה של חול למחצה"ש של קודש בכל שנה ושנה (וכ"ה שקלים של קודש הם מנה של חול), הרי ס' איש נותנים כח' מניהם ס' מנה של ככר, הרי כולם נותנים לריבוא ככר. ולפיכך אמר המן הרשע וי' אלפים ככר כסף אשקול, אמר כדאי שקלי לבטל שקליהם, ואני אתן כנגד ס' ריבוא שבהם לעשות מהם רצוני. ומבואר דס"ל כרשי"א דמחציה"ש הנתנת בכל שנה ושנה חיובה מבן כ' ולמעלה.
ויעויין **בתוס'** במגילה טז. שכתבו - שמעתי שעשרה אלפי כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל, שהיו שש מאות אלף שיצאו ומצרים, ואמר שיתן לאחשרו של פדיונם ודוק אלשכח.
ודבריו סתומים, ועיי"ש **בהגהות הב"ח** שביאר כוונת התוס' כדברי החוקוני. וכן ביאר **בגליון מהרש"א** אולם יעוי' **בהגהות יעב"ץ** (על התוס' שם) שכתב דיש חסרון תיבה אחת בתוס' וצ"ל מאה חצי שקל, והוא ערך זכר מבן כ' עד בן ס'. וזהו שסיימו שיתן כל פדיונם ר"ל כל שוויים. וכ"כ **הרבינו בחיי** בפרשת פקודי. **ובשם זקינו** כתב (היעב"ץ) דצ"ל בתוס' חמישים שקלים, והיה כתוב בר"ת ח"ש וטעה הסופר וכתב חצי שקל. וכ"ה במ"ר דאסתר. וכיוצא בפי בהגהות רבי"ם תאומים, בהגהות רי"א תבר, ובגליון מהרש"א ביש השער אפרים. דחמישים שקלים עבור שושים ריבוא עולים לעשרת אלפים ככר כסף (וכבר הוא ששים מנה. תדע דמחצית השקל מן השש מאות אלף היה מאה ככר). ולפ"י אין דברי התוס' ראייה כלל לענינו.
ומהרמב"ם (פ"א ה"ז מהל' שקלים) שכתו' "הכל חייבים ליתן מחציה"ש כהנים לוויים וישראלים כו' אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים". נראה דכל שהוא גדול והיינו מגיל י"ג שנה ומעלה חייב במחצית השקל.
ובפשטות מקור דברי הרמב"ם **מהמשה** שדקנה (פ"א מ"ג ומ"ד) - בטי"ו בו שולחנות היו יושבין במדינה וכו' את מי ממשכנין את לויים וישראלים כו', אבל לא נשים ועבדים וקטנים וכו'. ויחס גדול דמתני' היינו בן י"ג והביא ב' שערות. וכן הוא להדיא **בירושלמי** (פ"א ה"ד) דכל שהביא ב' שערות תובעין אותו. וכן פ"ה הרמב"ם (פ"מ"ט שקלים שם) דקטן דמתני' היינו דלא הביא ב' שערות. דאין ממשכנים אותו אלא שאם נתן מקבלים ממנו.

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר לאכול בפסח תבשיל שהתבשל בסיר של קטניות

א. אכילת קטניות בפסח. ב. ביטול קטניות ג. ב. ביטול בכלי בן יומן. ד. המבשל נוהג היתר בקטניות.

א. אכילת קטניות בפסח
כתב **ההגהות סמ"ק** (סי' רכב אות יב) קטניות כגון פולים ועדשים יש נוהגים איסור לאכלם בפסח וכן ה"ר שמואל מאוריא, אבל ה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר וקשה מאד הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור כדאיתא **בפסחים** (נ:), ע"כ. והביאו **מגהות מיימוניות** (דפוס קושטא פ"ה ה"א). אולם **הר"י** (ני"ה ח"ג מא.) כתי' דאומם שנהגו שלא לאכול אורז ומיני קטניות מברשלת בפסח מנהג שטות הוא, וזלתי אם הם עושים דחמיר על עצמם ולא ידעתי למה, ע"כ. ועי' **בדרי משה** (אות ג) שלמעשה בני אשכנז נוהגים להחמיר בזה. וכן פסק **הרמ"א** (סי' תנג סעי א').
ויש לדון לענין שימוש בכלים שבשלו בהם קטניות האם מותר להשתמש בהם. ואף אם נימא דאסור, אכתי יש לדון האם מי שנוהג היתר רשאי לבשל בהם מאכל שאין בו קטניות לצורך מי שנוהג מהם.
ב. ביטול קטניות ברוב
והנה **הרמ"א** (סי' תנג סעי א') כתב שאם קטניות נפלו תוך תבשיל אין אוסרים בדיעבד. וכתב **החך יעקב** (אות ה) שמשמע מדבריו דאפילו ליכא שישים ג"כ מותר התבשיל באכילה, וכן משמעות האחרונים. וכתב שם שכן עיקר כיון דבלא"ה הוא חומרא והרחקה בעלמא, אלא דמ"מ רוב עכ"פ בעינן, דא"כ לא מקרי תערובת כלל, דהוי כאוכל התבשיל מקטניות עצמו, ע"כ. וכן **הפ"ח** (סי' תנג ס"ק א') כתב דמסתבר דאם איכא רוב בטלים. וכן פסקו **הפמ"ג** (א"א ס"ק א'), **החיי"א** (כלל קכו סוף אות א') ו**המ"ב** (ס"ק ט). וביאר **הפ"ח** (שם) דהטעם דבטיל ברוב, כי אין זה אלא חומרא ולא עדיף מחלת חו"ל שמבואר **בשו"ע** (יו"ד סי' שכג) שבטלה ברוב. וכ"כ **בזרע אמת** (ח"ג סי' מח ד"ה הן זה תוספת). ולפ"י יוצא דלפי **החך יעקב** דכל דאיכא רוב בתערובת סגי, דאף אם מרגישים טעם הקטניות מהני ביטול. וא"כ י"ל דה"ה מלתא דעבידא לטעמא דבשאר התערובות אינו בטל (כמבואר בסיומן צ"ח סעי ח') מחמת שטעמו נרגש, דבני"ד בטל. והארכו בזה ב**ש"ד בשמעתא עמיקתא** גליון ש'.
ולפ"י י"ל שתבשיל שהתבשל בפסח בכלי בלוע בקטניות, מותר לכ"ע כי טעם הנפלט מהכלי בטל ברוב, ואע"פ שמבואר **בטור ובב"י** סיומן צ"ג דאין במה שבתוך הכלי ששים כנגד כל הכלי, כתי' **הפרישה** (סי' קג אות ז) דמ"מ יש כפל ומכופל כמה פעמים במה שבתוך חלל הקדירה נגד דופני הקדירה.
ג. ביטול בכלי בן יומן
אלא דמ"מ יש לדון האם לביטול בכלי בן יומן לכתחלה כיון שנמצא מבטל איסור לכתחלה ואסור לעשות כן כמבואר ב**יו"ד** סיומן צ"ט, וכבר בארנו ב**ש"ד בשמעתא עמיקתא** גליון ש' דאע"פ דלפי הטעם של **הפ"ח והזרע אמת** מותר אפי' לבטל הקטניות לכתחלה כדון חלית חו"ל, למעשה מלשון **הרמ"א** משמע דדוקא בדיעבד מקילינן. וכן דקדק **בחקת הפסח** (טי"ב סי' תנג ס"א) וכת' שכן משמעות הפוסקים. וכן נקט **בקובץ תשובות** (ח"ג סי' פא אות ה).
אלא דעיי"ש **בחקת הפסח** שכת' להתיר להשתמש בכלים אלו ע"פ **השו"ע** יו"ד סי' קכ"ב (סעי' ה) דאיסור מועט שנבלע בכלי שדרכו להשתמש בו בהיתר מרובה מותר להשתמש בו לכת' אע"פ שהוא בן יומן לפי שא"כ לבא לידי נ"ט, וה"י כיון דסגי ברוב ודאי יש רוב בתבשיל נגד הבלוע בכלי ומותר להשתמש בו לכתחלה אע"פ שהוא בני"ד לפי שא"כ לבא לידי איסור, ע"כ.
אלא דצדקו דבריו לפי **השו"ע והרמ"א** ביו"ד שם ובססי"י צ"ט, אולם ע"י **בטי"ד** (סי' צט ס"ק טו) שיצא לחלוק על פסק זה ונקט הלכה לחומרא (אלא דמ"מ בסיו' ק"ה ססי"ק א') צירף דעת המקילין. וכן נקט **הפ"ח** (סי' קכב ס"ה). ולפ"י יש להחמיר גם בני"ד לבשל בהם לכתח', אבל בדיעבד אם ביטל בהם שרי דלא גרע מהא דפסק הרמ"א לעיל שאם התערבו קטניות בתבשיל מותר לאכול. וכן פסק **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האישי פ"ט אות ז).
ז. לביטול בכלי בן יומן בלוע בקטניות
אלא דהיכן שהוא אינו בן יומן אכתי יש לדון בדבר, דהרי משמעות **הט"ז** הני"ל דהיכן שהטעם פוגם סמכינן ההאי היתר דהשו"ע דכלי שמשמשים בהיתר מרובה שרי. וכ"כ **הפרי תבואה** (סי' כג) בדעת הט"ז. והביאו **הפת"ש** (סי' סט ס"ק לח) ו**הכנה"ח** (יו"ד סי' צא אות נ). ו**הפמ"ג** (סי' צט ס"ק ט) פשיטא ליה דאמי' בקדירה שאינה בת יומא ואיסור מועט אסור.
והזרע אמת (שם) שפשיטנו שנקט דהיתרו תערובת קטניות כי אין זה אלא מנהג בעלמא, ולא גרע מתרומת חו"ל דבטילה ברוב ומותר לבטלה, כ"ש דאין לנו לאסור הכלים שנתבשלו בהם אחר מעלי"ה דכלל האיסורים אינו אלא לכתח', ע"כ. וכן פסק **הכנה"ח** (סי' תנג אות כז). אולם דעת **הגריש"א זצ"ל** (הלכ"ש פ"ד הגה' 102) להחמיר. וכן פסק **הגריש"א זצ"ל** (שם) ודעתו שבשעת הדחק יש להקל (כגון כשמתארח אצל אנשים שלא יבינו ועלולים להיפגע מכך). ועי' **במהר"ם שיק** (או"ח ססי' רמא) דכשמבשל קטניות לצורך חולה או קטן צריך לייחד כלים מיוחדים. וכן פסק **הגרונ"ק זצ"ל** (חוט שני פסח פ"ב ס"ק יב). ודעת **הגרי"ש ואזנר זצ"ל** (מבית לוי ח"א ע"ד מד) דמ"מ יכול לבשל על כירה שמבשל בה גם לפסח ויקפיד לנקותה לאחר השימוש.
ד. המבשל נוהג היתר בקטניות
אלא דיש לדון באופן שהנוהג היתר בקטניות מבשל לתבשיל ללא קטניות לצורכו ולצורך אורחיו שלא אוכלים קטניות אם שרי, די"ל דאין בכה"ג משום אין מבטלין איסור לכתחלה, דהרי לדידיה מותר לבשל.
והנה מציינו **למהרלב"ח** (סי' קכא ד"ה אמנם האוסר וסד"ה אמנם לקנות) שכת' לגבי המתארח בבית חברו הסובר דמאכל מסויים מותר, והאורח ס"ל דהוא אסור, דאסור לאוסר להשתמש לכתח' בכליו של המתיר אפי' אין בני יומן, אלא שאם ביטל בהם בדיעבד מותר לו לאכול, כי קיי"ח דנותן טעם לפגם מותר דוקא בדיעבד. ואפי' למתיר עצמו בלי שאכל לו האוסר לבשל עבורו נר' שאסור לו לבשל לצורך האוסר, דגורינן שמא יבא לבשל לצורך האוסר בקדירה בת יומא, אלא דכל זה כשמבשל לו לבדו, אבל כשמבשל עבור האוסר ועבור אחרים המתירים **אזלינן בתר רובא** ומותר, ע"כ. ופסק **כותביה הש"ד** (סי' קיט ס"ק ב).
ומזה שכת' דלמתיר אסור לבשל בכליו שאינן בני יומן עבור האוסר (אפי' כשלא צווה האוסר), נמצא דלפי הנוהגים היתר לבשל קטניות, אסור לעשות כן עבור מי שנוהג איסור. אלא דע"י **בפ"ח** (או"ח סי' תצו מנהיג איסור אות כג) שחולק על הש"ד, וכתב דאם המתיר ביטל לאוסר אף שידוע האוסר שביטל לו לצרכו מ"מ כל שלא צווה לבשל לו מותר, דהאי נמי דיעבד מקרי, ע"כ.
ועכ"פ מבואר מדברי המהרלב"ח דלעולם אזלינן בתר רוב אנשים שמבשלים עבורם ואחר "עיקר הכוונה", דהמיעוט נטפל לרוב וכאנו מכוון להו' דיינינן ליה. וא"כ באופן שמבשל עבור עצמו ובני ביתו ועבור אורחיו (ואין אוכלים קטניות) אזלינן בתר הרוב, ואם רובם אוכלים קטניות שוב למי שאינו אוכל קטניות שרי דכדיעבד דיינינן לה [אולם היכן שמבשל עבורו ועבור חבריו דליכא רוב דיינינן ליה לכתחלה ואסור לעשות כן].

מסקנא דדינא

א' מי שנוהג איסור בקטניות בפסח אסור לו להשתמש אף בכלים הבלועים בקטניות, ובדיעבד אם השתמש בכלי כזה (ואין בו בליעות של חמץ) המאכל אינו נאסר. ב' אף בכלי אינו בן יומן אין להקל לכתחילה פרט לשעת הדחק, כגון המתארח אצל המקילין בקטניות ולא יבינו ועלולים להיפגע מכך שלא יאכל המאכל. ג' אף מי שנוהג היתר בקטניות אסור לו לבשל בכלים הבלועים בהם כשאינו בן יומן עבור מי שנוהג בהם איסור. אבל אצל מי שנוהג עבור הנוהגים היתר בשעת הדחק מותר לו לבשל באותו סיר אף לאלו שנוהגים איסור אם הוא כמ' שאינן בן יומן. ד' חולה הצריך לאכול קטניות, יבשלם בכלים מיוחדים.

